

- Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Kosovës, 2013, neni 19 paragrafi, 1 nënparagrafi 1.7.
 Kodi i Procedurës Penale i Republikës së Shqipërisë, 2004, neni 58 paragrafi 1,
 Kushtetuta e Republikës së Kosovës, neni 54, 2008, Prishtinë.
 Ligji nr. 03/L-141 për administrimin e pasurisë së sekuestruar apo konfiskuar, i Kosovës 2010,
 neni 4, paragrafi 1, nënparagrafi 1.1.
 Ligji Nr.9265, 2004, për ratifikimin e Konventës Evropiane për kompensimin e viktimave të
 krimeve të dhunshme, 1983, Strasburg.
 Ligji 9642, 2006, për Ratifikimin e Konventës së Këshillit të Evropës për masat kundër
 trafikimit të qenieve njerëzore, 2005, ETS 197.
 Ligji 8920,2002, për ratifikimin e Konventës së Kombeve të Bashkuara kundër Krimit të
 Organizuar Ndërkombëtar dhe dy protokolleve shtesë të saj, Protokollit kundër trafikut të
 migrantëve me rrugë tokësore, ajrore dhe detare dhe Protokollit për parandalimin, pengimin
 dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të grave dhe fëmijëve.
 Plani Kombëtar i Veprimit për luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore si dhe Plani
 Kombëtar i Veprimit për luftën kundër trafikimit të fëmijëve dhe mbrojtjen e fëmijëve,
 viktima të trafikimit të Shqipërisë, 2011-2013.
 Protokollit për parandalimin, pengimin dhe ndëshkimin e trafikut të personave, veçanërisht të
 grave dhe fëmijëve, në plotësimin e Konventës së Kombeve të bashkuara kundër Krimit të
 Organizuar Ndërkombëtar (Protokollit i Palermos), neni 2.
 Rekomandimin (85) 11 i Komitetit të Ministrave të Këshillit të Evropës, mbi pozicionin e
 viktimës në kuadrin e të drejtës dhe procedurës penale”, 1985.
 Strategjia nacionale dhe plani i veprimit të Kosovës (SNPV), 2011-2014.
 Šeparović, Z, 1985, Viktimologjia, studije o žrtvama, Tiskara, Zagreb, 40.
 Vendimi nr.39, dt.23.06.2000, Gjykata Kushtetuese e Republikës së Shqipërisë.

Politika e Britanisë së Madhe në Shqipëri gjatë Luftës së Dytë Botërore

Dokt. Etleva Babameto

DOKTORANTE, FAKULTETI HISTORI-FILOLOGJISË, UT

Abstrakt

Më 7 Prill 1939 Shqipëria u pushtua nga Italia Fasiste. Ky pushtim solli krijimin e grupimeve dhe rritjen e rezistencës brenda vendit, – LANC, Balli Kombëtar dhe Legaliteti – të cilat patën synimet, politikat dhe specifikat e tyre në përshtatje me ecurinë e zhvillimeve në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar gjatë viteve të Luftës.

Por rezistenca shqiptare gjatë L2B nuk mund të analizohet e shkëputur nga përfshirja dhe influenca e faktorit ndërkombëtar, rëndësia strategjike dhe vëmendja që merr ky vend për të goditur dhe dëmtuar forcat e Boshtit në prapavijat e tyre, dhe në kuadrin e kësaj Luftë, nga dinamika dhe ndikimi i Politikës Britanike në Shqipëri si qendra e lojës diplomatike në shkallë botërore, në përputhje me interesat e saj të ndryshme politike dhe gjeo-strategjike në Ballkan.

Në vitin 1938 në Foreign Office (Ministria e Jashtme) ekzistonin dy qëndrime të ndryshme që duhej të mbaheshin ndaj politikës së Musolinit: qëndrimi i parë miratonte tezën se Italia duhej të shkëputej nga orbita e Gjermanisë nëpërmjet dashamirësisë dhe koncesioneve, ndërsa qëndrimi i dytë bazohej në faktin se Qeveria Fasiste Italiane ishte e vendosur në kursin e saj agresiv, dhe çdo përpjekje për të arritur një mirëkuptim me të do të interpretohej, ndër të tjera, si dobësi e Qeverisë Britanike¹. Mbizotërimi i qëndrimit të parë, mund të pranohet se shpjegon nga njëra anë qëndrimin tolerant dhe indiferent të Britanisë së Madhe ndaj pushtimit të Shqipërisë nga Italia Fasiste. Nga ana tjetër, vetë politika Britanike gjatë viteve të L2B do të sillnin pasoja të thella për këtë vend në përfundim të saj.

Fjalë kyç: Rezistenca shqiptare, pushtim, Lufta e Dytë Botërore.

¹ Petrov, B. “Great Britain and the Resistance in Albania, April 1939-1941”, f.52.

Pushtimi Italian i Shqipërisë dhe Britania e Madhe: 1939-1942

Britania e Madhe u përfshi në ngjarjet e Ballkanit në L2B kundër vullnetit të saj. Politika e saj gjatë kësaj lufte karakterizohej në pjesën më të madhe nga improvizime të minutës së fundit dhe diktohej nga faktorë të jashtëm negativë të tillë si: frika e zemërimit të Musolinit, më pas e provokimit të parakohshëm të Hitlerit si dhe frika e zemërimit të Stalinit.²

Një ditë para pushtimit të Shqipërisë më 7 Prill 1939, në Dhomën e Komunave, Kryeministri Britanik Chamberlain do të deklaronte se “Qeveria e Madhërisë së Tij nuk ka interesa direkte në Shqipëri, por interesin e përgjithshëm të paqes në të gjithë botën”³. Megjithatë në dokumentet Britanike citohet se “Qeveria Britanike është tejet e shqetësuar për pushtimin e papritur të Shqipërisë nga Italia dhe kërkon shpjegime të sinqerta dhe të plota mbi zhvillimet aktuale ndërmjet Italisë dhe Shqipërisë”⁴. A mund të konsiderohet *qëndrim* ky i Britanisë së Madhe ndaj pushtimit të Shqipërisë? E për më tepër, kur Musolini nga ana e tij, duke e siguruar kryeministrin Britanik se çështja italo-shqiptare nuk do të zhvillohej në dëm të marrëdhënieve bilaterale apo situatës ndërkombëtare në tërësi, shprehu dëshirën se “shtypi Britanik duhej të pasqyronte misionin e madh të civilizimit dhe drejtësisë që Italia Fashiste do të ushtronte në Shqipëri me pëlqimin entuziast të popullit Shqiptar!”⁵.

Populli Shqiptar nuk iu nënshtrua lehtë pushtimit Italian dhe u hodh në sulme, prita, vrasje dhe revolta të vazhdueshme, të cilat inkurajuan dhe nxitën rezistencën shqiptare gjithnjë në rritje të organizuar nga grupet guerile ndërkohë që, pushtuesit Italianë u munduan ta shtypin me terrorizëm nëpërmjet ekspeditave ndëshkuese dhe bombardimeve ajrore⁶. Ndërkohë, në pranverën e vitit 1940, kur po bëhej e qartë se Italia do të hynte në luftë, interesimi vjen nga Ministria e Luftës ku degët e organizatave të saj që vepronin në këtë kohë në territoret e Jugosllavisë dhe Greqisë, i kthyen sytë edhe nga Shqipëria⁷.

Në këtë periudhë, MI (R) dhe Seksioni “D”, Departament i vogël i Shërbimit Inteligent (më vonë i shndërruar në SOE Special Operation Executive - Drejtoria e Operacioneve të Posaçme)⁸, u ngarkua me studimin e gjendjes në Shqipëri, kushtet

e përgjithshme që mbretëronin aty, grupazhet e ndryshme dhe udhëheqësit më kryesorë, si dhe përgatitjen e planeve të ardhshme operacionale. Hapi i parë i punës së Seksionit “D” në këto vite do të ishte formimi i një lëvizjeje mbarëkombëtare shqiptare, që do të përfshinte sa më shumë armiq të Italisë, pasi ishte akoma shumë shpejt për të shpërthyer kryengritje brenda Shqipërisë⁹.

Gjithashtu edhe Foreign Office, e shqetësuar nga kërcënimi i Italisë kundër Greqisë, nisi të interesohej në Gusht të 1940 për mundësinë që t’u shkaktonte trazira italianëve në Shqipëri.¹⁰

Sulmi Italian kundër Greqisë në vjeshtën e vitit 1940 nga territori Shqiptar e rriti vëmendjen e politikëbërësve britanikë dhe ushtarakë në nxitjen e rezistencës guerile në Shqipëri, veçanërisht nga fundi i vitit ‘40 duke synuar krijimin e një Fronti të Bashkuar të rezistencës Shqiptare kundër Italisë. Në këtë situatë, Zogu propozoi në Londër që së bashku me 14.000 shqiptarë në Stamboll të organizonte një forcë që do të zbankonte në Selanik me pëlqimin e Qeverisë Greke dhe kështu të krijonte një front lufte¹¹. Ky propozim nuk u pranua nga Kryeministri Greek Metaxas me argumentin se po mos të përkrahnin Zogun, “kjo i angazhonte për rimëkëmbjen e pavarësisë së Shqipërisë pas lufte”¹², dhe për rrjedhojë, plani për zbankimin e Zogut u braktis.

Megjithatë SOE konsideronte si më të mundshme një variant tjetër, organizimin e një kryengritjeje në pjesën veriore të Shqipërisë nën drejtimin e Gani Kryeziut nëpërmjet kontakteve të tyre në Jugosllavi, plan i cili fillimisht u pranua nga Foreign Office. Por oficerët britanikë hasën në disa vështirësi në realizimin e këtij plani. Problemi kryesor ishte furnizimi me material ushtarak¹³. Por me këmbënguljen e palës Greke u vendos që në rrethanat aktuale interesi Anglo-Grek kërkonte që veprimet në Shqipëri të koordinoheshin nëpërmjet grupeve të vogla, jo të rregullta¹⁴. Përveç kësaj, prania e trupave të rregullta të ushtrisë Jugosllave, që kishin hyrë në të njëjtën zonë krijoi armiqësinë me të cilën u ndeshën oficerët ndërlidhës britanikë në veri-perëndim të maleve veriore dhe ua hoqi shanset për të pasur sukses atje¹⁵.

Për më tepër, fitorja rrufe e Vermahtit hitlerian ndaj Jugosllavisë dhe Greqisë në Prill të vitit 1941, bëri që të dështonte plani për një kryengritje në Shqipërinë e Veriut¹⁶. Bërthamat e seksioneve të SOE-së për Shqipërinë që vepronin në Beograd e Athinë u shpërndanë¹⁷.

⁹ Ibid.

¹⁰ Hibbert, R. “Fitorja e Hidhur”, f.76.

¹¹ Barker, B. *British Policy...*, f. 50-51.

¹² Puto, A. “Nëpër Analet e Diplomacisë Angleze”, burim i cituar, f.37.

¹³ Oakley-Hill, D. “Një Anglez në Shqipëri”, f.133-134; Në atë periudhë SOE nuk ishte në një pozitë të tillë sa të tërhiqte material ushtarak.

¹⁴ Puto, A. *Nëpër Analet...*, burim i cituar, f.37.

¹⁵ Oakley-Hill, D. “Një Anglez...”, f.139; Veriu i largët mendonte se oficerët britanikë ishin vegla të jugosllavëve dhe ky qe një grusht fatal për oficerët britanikë lidhur me organizimin e kryengritjes në këtë zonë.

¹⁶ Neuwirth, H. “Qëndresë dhe bashkëpunim në Shqipëri: 1939-1944”, f.37.

¹⁷ Hibbert, R. *Fitorja...*, f.79; Për rrjedhojë veprimtaria e SOE lidhur me Shqipërinë, ra mjaft poshtë për të rifilluar në pranverën e vitit 1943.

Nuk është për t'u çuditur se megjithë përpjekjet, kryengritja në Shqipëri dështoi pikërisht për faktin se Britania e Madhe ishte e ndjeshme ndaj pretendimeve Greke kundër Shqipërisë¹⁸. Këtë konkluzion e konfirmoi Eden (Sekretar i Shtetit për çështjet e jashtme) më 23 Janar 1941, kur deklaroi se, ndërsa Qeveria e Madhërisë së Tij ishte në favor të pavarësisë së Shqipërisë, për momentin politika e kësaj Qeverie duhej të përputhej me dëshirat e Grekëve¹⁹.

Megjithatë ajo që vërehet gjatë periudhës së pushtimit Italian në Shqipëri është rritja e veprimtarisë së grupeve guerile në mbarë Shqipërinë e veçanërisht në jugun e saj²⁰. Pas studimit nga ana e Britanikëve të këtyre forcave guerile rezultoi se në këtë vend ishin mbjellë dy farëra kryengritjesh: fronti i bashkuar ngritur nga përpjekjet e oficerëve britanikë dhe një celulë komuniste e përgatitur sipas tipit rus. Më 16 Tetor 1941, u themelua e para Parti politike në Shqipëri - Partia Komuniste, si një shkrirje e grupeve komuniste që ekzistonin në atë kohë (të Tiranës, Shkodrës dhe Korçës), e kryesuar nga Enver Hoxha. Në programin e saj kjo Parti (e cila udhëhoqi L.N.C), e përjashtonte çështjen kombëtare dhe rendiste si pikat më kryesore: lirinë nga pushtuesi, reformën e tokës, si dhe ndryshimin e përgjithshëm ekonomik dhe social.

Pas një viti, një grup shqiptarësh konservatorë dhe nacionalistë, armiq të mbretit Zog në mërgim, me rritjen e aktivitetit gueril në Shqipëri dhe të shqetësuar nga krijimi i Partisë Komuniste dhe ndikimi i saj në rezistencën Shqiptare, krijoi në Nëntor 1942 Ballin Kombëtar²¹ të përbërë kryesisht nga bajraktarë, çifligarë, pronarë, të bashkuar nga ndjenja nacionaliste dhe anti-komuniste. Fillimisht, Balli Kombëtar ndoqi një vijë të fuqishme patriotike anti-Italiane, megjithëse ishte po aq anti-Greke dhe anti-Jugosllave por entuziazmi i tij për luftë aktive ishte i zbehtë²². Të dhëna dokumentare arkivore na tregojnë se Balli Kombëtar ishte dakord të bashkëpunonte me L.N.C. dhe ka luftuar përkrah saj si në Vlorë ashtu edhe në Krujë²³. Por nga ana tjetër i njëjti burim thekson se Balli Kombëtar është pasiv, përpigjet të mbështesë si Gjermanët ashtu edhe Aleatët, me qëllim që ndryshe nga partizanët, t'i mbajnë Gjermanët sa më gjatë në Shqipëri pasi në këtë mënyrë ata mbajnë larg Grekët²⁴.

¹⁸ Arkivi Qendror Shtetëror (më tej: *AQSH*), Fondi 1510/1, viti 1943, dosja 97, f.1. Harry Hodgkinson collection: Shqipëria e Jugut - Pretendimet Greke.

¹⁹ Barker, E. *British Policy*, f.51.

²⁰ TNA, Allied Mission, HS 7 70, 1942-1945, *The History of the Albanian Resistance*, f.82-83, sipas këtij dokumenti në vjeshtën e vitit 1942 në gjithë Shqipërinë numëroheshin 10-12 grupe guerile ku më të rëndësishmet ishin ato të kryesuara nga M.Peza, Baba Faja, etj. Po kështu aktiviteti gueril u shtua gjithnjë e më shumë në Korçë, Skrapar, Kurvelesh ku nga mesi i muajit Janar 1943 fuqia totale guerile është vlerësuar 3.000-4.000 vetë me armë dhe pajisje të marra nga burime Italiane, Jugosllave dhe Gjermane.

²¹ Barker, E. *British Policy*, f.177.

²² Ibid.

²³ *AQSH*, Telegram i Kairos nr.2060, datë 13.10.1943, FO 371/37144, Fondi 1510/1, viti 1943, dosja 18, f.1-2.

²⁴ Ibid, Për më tepër, një BLO (British Liaison Officers - Oficerë Ndërlidhës Britanik) ka dërguar një listë me anëtarë të Ballit Kombëtar dhe L.N.C. të cilët i përkasin së njëjtës familje - baballarët dhe xhaxhallarët me Ballin Kombëtar ndërsa djemtë dhe nipërit e tyre me L.N.C.... pra, konservatorët kundrejt radikalëve.

Nga ana tjetër, në vijim të përpjekjeve të tij në Londër, Zogu do të shprehej në një intervistë me përfaqësues të Komitetit Ballkanik në Korrik 1942 se menjëherë pas çlirimit të vendit të tij, do të ishte populli i tij që do vendoste formën e Kushtetutës, nëse dëshironte Mbretëri apo Republikë, apo qoftë edhe ndonjë formë tjetër Qeverie²⁵.

Ndërkohë, në kontekstin e zhvillimeve aktuale në Shqipëri e më tej, Qeveria Britanike po përballëj me problemin e qëndrimit të saj ndaj statusit të Shqipërisë dhe Mbretit të saj në veçanti, e kështu, nga fundi i vitit 1942 dhe pikërisht më 17 Dhjetor, Qeveria Britanike bëri një Deklaratë nëpërmjet së cilës njohu Pavarësinë e Shqipërisë, pothuajse në të njëjtën kohë me Qeverinë e Bashkimit Sovjetik dhe USA. Por përsëri për të kënaqur interesat Greke, çështja e kufijve shtetërorë të Shqipërisë sipas kësaj Deklarate, do të zgjidhej pas periudhës së luftës në Konferencën e Paqes²⁶.

Roli i Britanisë së Madhe në Mbështetje të Rezistencës Shqiptare: 1943-1944

Në fillimin e vitit 1943, meqenëse vatra e luftës në Mesdhe u zhvendos nga Afrika e Veriut në Evropën e Jugut, SOE u përgatit për veprimtari të zgjeruar në Ballkan²⁷. Pikërisht në këtë periudhë, drejtuesit ushtarakë Britanikë filluan të mendonin seriozisht për ngritjen e lëvizjeve të rezistencës në Evropën Jug-Lindore dhe për përdorimin e avionëve dhe furnizimeve të nevojshme²⁸. Në këtë kuadër, gjatë këtij viti u rrit më tej interesimi dhe angazhimi i Britanisë së Madhe edhe në Shqipëri²⁹.

Për këtë qëllim, në Prill 1943, në Shqipëri zbarkuan një numër oficerësh Britanikë të SOE-së për të rritur më tej efikasitetin e rezistencës shqiptare, për të bashkërenduar dhe nxitur kundërshtimin ndaj italianëve dhe pas kapitullimit të

²⁵ *AQSH*, Letër dërguar nga Sër Eduard Boile për z. Faik Konica më 15.7.1942, FO 317/33110, Fondi 1510/1, viti 1942, dosja 78, f.1-2.

²⁶ Puto, A *Nëpër Analet* ..., 43-44.

²⁷ Hibbert, R. *Fitorja*..., f. 80-81; Si rrjedhim i vendimeve strategjike ndërmjet Anglisë e SHBA zbarkimi i Aleatëve në Afrikën e Veriut në vitin 1943 kishte hapur rrugën për operacione që do ta flaknin Italinë jashtë lufte. Gjithashtu gjatë gjysmës së dytë të këtij viti u bë e qartë se operacionet e posaçme do të ishin e vetmja formë që Aleatët do t'i kushtonin Ballkanit.

²⁸ Barker, E. *British Policy*, f.111-114. Në të vërtetë që nga fundi i vitit 1941 Eden dhe Foreign Office e konsideruan rikthimin ushtarak në Evropën Jug-Lindore ndoshta si mjetin e vetëm për të ndaluar ekspansionin e Rusëve pas lufës në këtë rajon. Ndërkohë pas hapjes së frontit të dytë në Afrikën Veriore në vitin 1942 dhe pranimit nga ana e Amerikanëve në Janar 1943 për të goditur Sicilinë me qëllim që të siguroheshin linjat Mesdhetare të komunikimit dhe të shtohet presioni mbi Italinë, politikë-bërësit Britanikë e konsideruan këtë të fundit si një sulm ndaj kontinentit Italian duke nënkuptuar edhe vendet e Evropës Jug-Lindore.

²⁹ Akademia e Shkencave të Shqipërisë, Historia e Popullit Shqiptar, *Shqiptarët gjatë Luftës së Dytë Botërore dhe pas saj 1939-1990*, Vëllimi IV, f. 106; Deklaratat e tri Fuqive Aleate të Dhjetorit 1942 janë dëshmi se që nga viti 1942 Shqipëria ishte njohur si pjestare e Koalicionit Antifashist.

tyre ndaj pushtimit gjerman. Objektivi i tyre ishte që të grumbullonin informacione të fshehta, të kryenin veprime sabotimi dhe të nxitnin e përsheptonin përpjekjet e rezistencës kundër Fuqive të Boshtit³⁰. Ata u shpërndanë në të katër anët e Shqipërisë duke qenë të pranishëm në të gjitha segmentet politike të qëndresës antifashiste shqiptare, pranë E. Hoxhës e A. Ermenjtit, A. Kupit, Frashërit, M. Bajraktarit e G. Kryeziut.

Oficerët e SOE-së ishin udhëzuar të përkrahnin çdo grup që luftonte forcat e Boshtit pavarësisht nga besnikëria politike³¹, por duke parë organizimin dhe rritjen numerike të forcave partizane, oficerët e misioneve britanike të atashuar pranë tyre u shprehën që këtyre forcave t'i jepej përkrahja Britanike, megjithëse jo rrallë ishin të ngadalshme për bashkëpunim; madje sa herë që Misionet Britanike ndihmonin Ballin Kombëtar, akuzoheshin nga Enver Hoxha se kërkonin të forconin elementët reaksionarë në Shqipëri, duke dëshmuar kështu se udhëheqësit komunistë ishin më të interesuar për të zhdukur rivalët e tyre dhe për të marrë pushtetin politik sesa për detyrën imediate kundër pushtuesit. Ai e kërkonte mbështetjen e misioneve britanike në formën "O me ne, o me ata"³².

Në periudhën midis pranverës së vitit 1943 dhe fundit të vitit 1944 në Shqipëri, u dërguan rreth 50 oficerë anglezë. Me ardhjen e Misioneve Britanike, furnizimet e para Britanike për rezistencën shqiptare filluan më 17 Prill 1943 dhe përfunduan në Korrik 1944, me anë të avionëve Halifax të RAF (Royal Air Force - Forcat Ajrore Mbretërore)³³, të cilët sillnin furnizime me veshje, armë, ushqime, etj.

Ndërkohë, me rritjen e rezistencës partizane, në fillim të Gushtit 1943, pranë Komitetit Qendror të FNC-së ishin vendosur 4 Misione Britanike, për të organizuar dhe trajnuar Brigadën e I Partizane ku gjatë këtij muaji megjithëse trupat Italianë bënë reprezalje në Shqipërinë Jugore³⁴, rezistenca vazhdoi në një shkallë të gjerë në të gjithë Shqipërinë. Është për t'u theksuar fakti se Abaz Kupi i cili vepronte në Shqipërinë Qendrore kreu disa sulme kundër kolonave Italiane dhe më 20 Gusht 1943, 400 italianë u sulmuan në veri të Elbasanit dhe pësuan humbje të mëdha³⁵.

Gjithashtu, një ngjarje me rëndësi në këtë periudhë për zhvillimet politike në vend ishte marrëveshja e nënshkruar më 2 Gusht 1943 në fshatin e Mukjes, ndërmjet komunistëve dhe nacionalistëve³⁶. Sipas kësaj marrëveshjeje, u vendos për t'i dhënë fund armiqësive, për të bashkëpunuar në luftën kundër armikut të përbashkët dhe për të punuar sinqerisht për një Shqipëri të pavarur brenda kufijve

³⁰ Stephane Schwandner-Sievers and Bernd J. Fischer, *Albanian Identities, Myth and History*, Bailey, R. "Smoke without fire? Albania, SOE and the Communist Conspiracy Theory", f. 143-144.

³¹ Ibid.

³² Hoxha, E. "Rreziku Anglo-Amerikan për Shqipërinë", f. 111-113.

³³ TNA, Allied ..., *Sea Operations*, f.147-148.

³⁴ TNA, Allied ..., *The History of the Albanian Resistance*, f. 85-86.

³⁵ Ibid.

³⁶ AQSH, Manifest i Ballit Kombëtar, FO 371/43554, Fondi 1510/1, viti 1944, dosja 16, f.7-8.

të saj etnikë. Por pas pak ditësh, përfaqësuesit e Partisë Komuniste Jugosllave të udhëzuar nga Tito për të kontaktuar me komunistët Shqiptarë dhe Grekë, e nxitën Enver Hoxhën të denoncojë Ballin Kombëtar dhe liderët e tij që të bashkëpunojnë me armikun pasi vija e duhur ishte ndarja me të³⁷. Enver Hoxha e dënoi zyrtarisht atë. Ajo që vërehet në këtë periudhë është se po manifestohej qartë ndarja ndërmjet grupeve komuniste dhe atyre antikomuniste. Të mendojmë për një moment se si do të rridhnin ngjarjet në Shqipëri nëse marrëveshja e Mukjes do të respektohej?

Në Shtator 1943 pas armëpushimit të Italisë me Aleatët, kolonat gjermane filluan të pushtojnë Shqipërinë me veprime arbitrare duke pushtuar pika të forta, depo, magazina, baraka, duke çarmatosur oficerë dhe ushtarë italianë, shembull ky që u ndoq në të gjithë Shqipërinë. BLO-të bënë përpjekje për të koordinuar veprimet me partizanët dhe Divizionin e Gjeneral Dalmacos kundër gjermanëve dhe për të pushtuar Tiranën dhe Durrësin, plan i cili dështoi kryesisht për shkak të pavendosmërisë dhe mungesës së organizimit të forcave partizane³⁸.

Dokumente britanike të pabotuara citojnë, se pushtimi i Shqipërisë nga Gjermania solli në mënyrë të pashmangshme dallimin ndërmjet dy palëve kryesore të rezistencës: FNC-ja i cili i shpalli luftë për vdekje pushtuesve gjermanë, dhe Ballit Kombëtar një pjesë e të cilit bashkëpunoi me ta, siç ndodhi në zonën e Vlorës ku i ndihmoi për të rregulluar dëmtimet e bëra nga sabotimet e FNC-së³⁹. Pa dyshim, zhvillime të tilla na bëjnë të mendojmë se në këto qëndrime ka ndikuar edhe propaganda gjermane gjithnjë në rritje e cila: mbështeste shumë nacionalizmin shqiptar duke e shpallur veten si kampione të çështjes së Kosovës; synonte ndarjen e tre Aleatëve të mëdhenj, Britaninë e Madhe kundër Amerikës, dhe Anglo-Amerikanët kundër Ruisë; theksonte se Anglo-Amerikanët do të luftonin komunizmin Rus para mbarimit të luftës, dhe se do të arrinin marrëveshje me Gjermaninë kundër Ruisë. Rrjedhimisht, nga kjo propagandë shumica e shqiptarëve ishin të bindur se lufta e Anglo-Amerikanëve me Rusinë po shfaqej në horizont dhe ndihma Britanike do të ishte në shkallë më të gjerë dhe më shpejtë nga sa pritej⁴⁰.

Në këtë periudhë në Foreign Office akoma mendohej se vendet e Evropës Jug-Lindore do të pushtoheshin nga Britania e Madhe⁴¹. Në kuadrin e zbatimit të strategjisë së rreme (*deception strategy*) hartuar për Evropën Jug-Lindore, BLO-të në Shqipëri ishin udhëzuar të përhapnin idenë se Ballkani do të pushtohet nga Aleatët⁴².

Ndërkohë, në Nëntor 1943 pas denoncimit të marrëveshjes së Mukjes u krijua një forcë tjetër e rezistencës "Lëvizja pro-zogiste e Legalitetit", e kryesuar nga Abaz

³⁷ Barker, E. *British Policy ...*, f.177.

³⁸ TNA, Allied..., *The German Occupation of Albania*, f.68-70.

³⁹ TNA, Allied..., *The Partisan Resistance after German Occupation*, f.86-87.

⁴⁰ Ibid, Appendix M, *Propaganda*, f.1-2.

⁴¹ Barker, E. *British Policy ...*, f.122-23.

⁴² Ibid.

Kupi (i cili kishte bashkëpunuar dhe luftuar me FNC-në, por duke parë karakterin anti-kombëtar të PKSH-së, u shkëput nga FNC), i përbërë nga bajraktarë dhe elementë nga Mati, Kruja dhe Tirana të cilët kërkonin rivendosjen e monarkisë.

Po këtë muaj, duke e ndjerë kërcënimin në rritje të lëvizjes partizane shqiptare, gjermanët ndërmorën një sërë fushatash anti-partizane asgjësimi.

Ndërkaq, lëvizjet e rezistencës ishin të përçara dhe, në kushtet e pasigurisë dhe çoroditjes ideologjike të shkaktuara nga lufta, nisën përplasjet ndërmjet tre grupimeve - komuniste, zogiste dhe jo-zogiste që shpesh çuan deri në luftë civile.

Në këtë kontekst, duke synuar bashkimin e të gjithave kaheve politike kundër forcave të Boshtit, oficerët e SOE-së, bënë përpjekje për bashkimin dhe angazhimin në luftë kundër gjermanëve të të gjitha grupimeve pasi ata nuk e dëshironin vëllavrasjen⁴³. Madje në një takim të Majorit Riddell me forcat partizane kur këto të fundit i konsideronin ballistët dhe legalistët tradhëtarë, ai u ka thënë se “mund t’i bëjmë për vete dhe t’i kthejmë kundër Gjermanëve, prandaj duhet të paqësoheni e të bashkoheni me ta”⁴⁴. Gjithashtu, në momente të caktuara si dhe në përputhje me dinamikën e ngjarjeve dhe interesat e tyre strategjike, Britanikët konsideruan përdorimin e Zogut si kartë. Kështu, në Prill-Maj 1944 kur Foreign Office ishte e lëkundur për këtë çështje, një nga funksionarët e saj kishte deklaruar se: “Ministria e Jashtme ka ndër mend ta lejojë Zogun që të kthehet në Shqipëri. Në qoftë se nënkolonel Maklin mund ta provojë se prania e Zogut do të ndezë luftën në Shqipëri, Foreign Office do të jetë gati që të vërë në veprim mendimet e tij”⁴⁵.

Në këtë situatë, pasi i kishin mbijetuar ofensivës gjermane të dimrit 1943-1944, forcat partizane e rimarrin veten dhe vërehet rritje e lëvizjes së tyre. Në muajin Prill 1944 forcat partizane të cilat numëronin 12.000 vetë, arritën rezultate pozitive me disa sulme në kampet, depot dhe magazinat e armikut, në këtë periudhë, britanikët dhanë ndihmesën më të madhe për forcat partizane nëpërmjet R.A.F (Royal Air Force-Forcat Ajrore Mbretërore), e veçanërisht në Qershor 1944, kur dukej se forcat partizane po mbizotëronin rezistencën dhe ishin gati të merrnin pushtetin kur të tërhiqeshin nazistët⁴⁶.

Nga studimi i terrenit pika e parë për dërgesat nga deti ishte baza SEAVIEW në Dukat, territor i Ballit Kombëtar por politika tashmë ishte të mbështetej e të furnizohej LANC-it e njëkohësisht të mbaheshin kontakte me nacionalistët, kështu që Balli Kombëtar natyrisht nuk do dëshironte të lejonte ardhjen e furnizimeve nga deti⁴⁷.

⁴³ *AQSH*, Fondi 421, Letër e Enver Hoxhës më datë 2.11.1943, viti 1943, dosja 15/1, f.100 -109.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Ballvora, Sh. “*Zhvillimet politike në periudhën e Luftës Antifashiste Nacionalçlirimtare*”, Shtëpia Botuese Dituria, 2004, f.542.

⁴⁶ *TNA*, Allied..., *Air Support to the Partisans*, f.132-134.

⁴⁷ *TNA*, Allied..., *Sea Operations*, f.147-148: Rrjedhimisht në SEAVIEW vinin vetëm furnizime për Misionin, ushqime dhe një sasi e vogël armësh për mbrojtje lokale. Ndërsa në bregdetin e Borshit, që u konsiderua pikë më e përshtatshme, më 22 Maj u hodhën 30 ton furnizime për LANC dhe 36 ton më 24 Maj. Në Qershor për LANC u dërguan 70 ton furnizime dhe në Gusht dy dërgesa me nga 70 ton

Duhet pasur parasysh se nganjëherë të dhënat dokumentare lidhur me zhvillimet në këtë periudhë janë kontradiktore; kështu sipas dokumenteve arkivore britanike, beteja e Spilesë më 29 Korrik 1944 ishte një betejë e suksesshme e Britanikëve, ndërkohë që nga burime arkivore shqiptare që lë të kuptohet se kjo betejë paraqitet si sukses i forcave Gjermane⁴⁸. Megjithatë, ajo që kuptohet qartë është se forcat Britanike, në kuadrin e zbatimit të strategjisë Aleate, i dhanë mbështetje vendimtare rezistencës partizane në këtë periudhë, ndër të tjera, edhe me hedhjen e furnizimeve nga ajri dhe deti.

Kjo mbështetje vazhdoi gjatë muajve Tetor-Nëntor 1944, në përpjekje për t’i shkaktuar armikut dëme maksimale dhe veçanërisht në Shqipërinë e Veriut për të shkatërruar planet Gjermane të evakuimit ndërkohë që gjatë kësaj kohe vazhduan furnizimet ajrore me aeroplanë Halifax ku u hodhën afërsisht 2^{1/2} ton furnizime, armë, veshje dhe ushqime dhe një sasi e madhe të hollash⁴⁹.

Në këtë kuadër, që prej datës 5 Nëntor 1944, shërbeu edhe zbatimi në Tiranë i programit të suksesshëm non-stop të bombardimeve të BAF (Balkan Air Force - Forcat Ajrore të Ballkanit)⁵⁰, ku në më shumë se 200 sulme të befasishme arritën të godisnin gjermanët e rrethuar⁵¹. Për rrjedhojë shuma totale e saktë e humbjeve gjermane është e pamundur të llogaritet, por është vlerësuar se ajo i kalon 2000 të vrarë ose të zënë rob, ndërsa humbjet nga radhët e Partizanëve në betejën e Tiranës ishin 127 të vrarë dhe 290 të plagosur⁵².

Në dritën e këtyre zhvillimeve, që prej muajit Gusht 1944 aktiviteti ushtarak gjerman ra ndjeshëm, gjë që shkoi në dobi të forcave partizane dhe në Shtator të 1944, ku rezistenca partizane po arrinte gradualisht majat e saj. Vetë oficerët ndërlidhës që po largoheshin nga Shqipëria ishin të mendimit se F.N.C. do të ishte shumë armiqtësor ndaj ardhjes së forcave ushtarake të Aleatëve sapo të vendosnin kontrollin e tyre⁵³.

secila. Gjithashtu në Shtator, Spile që ishte zënë nga partizanët shërbeu si vend i sigurt ku u hodhën 200 ton furnizime në tre dërgesa. Që prej Nëntorit 1944, porti i Sarandës ishte çliruar dhe shërbeu si pikë për dërgesat ku gjatë këtij muaji zarkuan dy dërgesa me 146 ton ushqime dhe veshje. Më vonë në Vlorë, marrja e dërgesave organizohej nga BLO-të ku gjatë Nëntorit 1944 zarkuan dy dërgesa me 172 ton.

⁴⁸ *AQSH*, Fondi 154, viti 1944, dosja 178, f.111: Mbretinija Shqiptare, Telegram dërguar Komandës së Gjandarmërisë në Tiranë nga Komandanti i Qarkut të Gjandarmërisë Vlorë më 2.8.1944, Sipas këtij dokumenti në Spile u afruan dy vaporë të mëdhenj Anglezë prej tre batalionesh me afërsisht 4.000 ushtarë dhe 500 komunistë ndër të cilët shumë gra e vajza dhe 64 ushtarë Gjermanë ku pas luftimesh e përlëshesh kanë mbetur të vrarë e të plagosur rreth 1.000 Anglezë të cilët janë tërhequr.

⁴⁹ *TNA*, Allied..., *Air Support to the Partisans*, f.132-134. Sipas të njëjtit burim, si rezultat i kësaj ndihme ka të ngjarë që arritjet më të suksesshme të forcave partizane u bënë në Qershor 1944 kur forcat Gjermane u detyruan të sillnin në Shqipëri Divizionin më të mirë në SEE, Divizionin Malor I, për të eliminuar kërcënimin në rritje.

⁵⁰ Arkivi i Ministrisë së Punëve të Jashtme (më tej: *AMPJ*), Rede des Britischen Außenministers Eden auf der Jahreskonferenz der Konservativen Partei in London, 20 Maj1943 (përkthim), nr.107, viti 1943, dosja 31. f. 88/1.

⁵¹ *TNA*, Allied..., *The History of the Albanian Resistance*, f.105-106.

⁵² *Ibid.*

⁵³ *TNA*, Military Liaison-Albania, CAB 106459, *Under Command Balkan Air Force*. f.324.

Ndërkohë, në verën e vitit 1944 në qarqet drejtuese të Aleatëve ishte ngritur çështja nëse ia vlente të mbështeteshin forcat guerile nacionaliste ashtu si komunistët; apo dhe Krerët Britanikë të Aleatëve theksuan se strategjia e mashtrimit e Aleatëve për Ballkanin përfshinte jo vetëm përqendrimin e sa më shumë forcave armike në Shqipëri por edhe një sulm imagjinar (*notional assault*) në bregdetin Shqiptar⁵⁴, duke nënkuptuar mbështetje vetëm për forcat partizane. Duke pasur parasysh kompleksitetin e kësaj strategjie, mund të thuhet se pikërisht kjo situatë çorientoi vetë oficerët Britanikë të cilët e kishin të vështirë të zbulonin se çfarë ishte reale dhe çfarë ishte pjesë e planit të mbulimit (*cover plan*), duke shkaktuar kështu konfuzion dhe paqartësi në veprimet dhe qëndrimet e tyre ndaj forcave të ndryshme të Rezistencës Shqiptare.

Por pavarësisht konfuzionit dhe paqartësisë në radhët e oficerëve Britanikë, situata aktuale në vend ku vërehet se Partia Komuniste në mënyrë të dukshme po shfaqej si forca dominuese në këtë luftë, dëshmon se praktikisht Britanikët i dhanë mbështetje të gjithanshme komunistëve. Në këtë kontekst, në një raport top sekret që Ministria e Jashtme i dërgoi Ministrisë së Luftës më 7 Korrik të vitit 1944 thuhet: "... Në qoftë se dikush do të fajësohej për situatën e tanishme në të cilën lëvizjet e udhëhequra nga komunistët janë elementët më të fuqishëm në Jugosllavi, Shqipëri e Greqi, këta jemi ne vetë..."⁵⁵. Sigurisht nuk mund të themi se fuqizimi dhe epërsia e PK-së në këtë fazë të luftës i dedikohet vetëm mbështetjes Britanike, pasi nuk mund të mohohet dhe as të zbehet lufta e pakursyer që zhvilloi L.N.C. e udhëhequr nga PK; por duhet pranuar gjithashtu se përkrahja Britanike në këtë Luftë ishte vendimtare në sukseset e arritura nga kjo forcë në luftën kundër bllokut Fashist.

Nga ana tjetër, akoma në verën e këtij viti politika Britanike shfaqet konfuzë, e paqartë dhe e pavendosur lidhur me pozicionimin përfundimtar që duhet të mbajë ndaj rrymave politike në Shqipëri. Më 23 Korrik 1944 Eden i shkruan Kryeministrit Çurçill: "... L.N.C. është organizatë e krahut të majtë me element të fortë komunist... Është e vetmja organizatë në Shqipëri që lufton seriozisht kundër Gjermanëve, por influenca e saj deri tani është kufizuar në jug, ku duket se gëzon popullaritet.... E vetmja lëvizje tjetër e rezistencës është ajo nën Kupin. Ai nuk është kompromentuar me armikun por deri tani nuk ka ndërmarrë veprime aktive kundër tyre. Ne kemi oficerë ndërlidhës me Kupin dhe L.N.C. por pothuajse të gjitha furnizimet tona i shkojnë L.N.C.-së"⁵⁶. Megjithatë, duket se edhe në këtë periudhë pati përpjekje nga ana e Britanikëve për të bashkuar grupimet e ndryshme të rezistencës kundër Boshtit dhe për të shmangur në këtë mënyrë luftën civile. Për këtë arsye, në Foreign Office u shtrua gjithashtu edhe problemi i një deklaratë tripalëshe (Angli, Bashkimi Sovjetik dhe SHBA), me qëllim që të

ushtrohej presion mbi lëvizjen Nacionalçlirimtare që ajo të hiqte dorë nga lufta kundër Abaz Kupit. Por edhe ky variant nuk gjeti zbatim⁵⁷.

Nga ana tjetër, vlerat e Ballit Kombëtar dhe Legalitetit si rryma të rezistencës Shqiptare po zbeheshin gjithnjë e më shumë. Gjatë kësaj periudhe, Philip Broad, këshilltar i Foreign Office në Bari dërgoi një telegram në Londër sipas të cilit, Kupi kishte bërë më pak progres sesa parashikohej fillimisht dhe aftësitë e tij ishin mbivlerësuar⁵⁸. Po kështu, në fillim të Qershorit, Forca 266 dërgoi dy telegrame në Londër ku theksonte se "Lëvizja e Legalitetit" ishte e papjekur, nuk gëzonte popullaritet, forcat e tij të armatosura akoma nuk përbënin një faktor serioz për luftën, dhe përfshinin 5.000 dhe jo 10.000 ose 25.000 persona të cilët ishin pa peshë politike dhe vetëm me influencë lokale si dhe me shumë raste bashkëpunimi me qeverinë kuislinge në Tiranë. Ndërsa Balli Kombëtar theksohej se vepronte si milici e Qeverisë kukull⁵⁹. Sipas disa oficerëve Britanikë, operacionet kundër armikut u zhvilluan vetëm nga partizanët dhe Oficerët Ndërlidhës të Aleatëve⁶⁰ të cilët që prej muajit Prill të 1943 deri në Nëntor 1944, i shkaktuan gjermanëve 6-7.000 të vrarë dhe 500 të plagosur.

Megjithatë disa oficerë Britanikë përkrahës të Kampit nationalist dhe të atashuar pranë tij, e shpjeguan humbjen e forcave nacionaliste shqiptare kryesisht dhe vetëm si tradhti e Britanisë së Madhe dhe ishin mjaft aktivë në akuzat e tyre duke pretenduar se me qëndrimin dhe mbështetjen materiale të dhënë, vendi i tyre i kishte shërbyer fitores së komunizmit⁶¹.

Gjatë muajit Shtator 1944, ballistët dhe zogistët ndërmorën një seri lëvizjesh kundër gjermanëve, veçanërisht prita në rrugën Shkodër-Tiranë⁶², veprime që Britanikët i konsideruan të vonuara në kohë, të parëndësishme dhe mjaft apatike, për rrjedhojë, ata vendosën që këto grupime të mos furnizoheshin me armë, duke i dhënë fund kështu variantit tjetër - propozimit të bërë nga SOE, për krijimin e Kupit si një kundërpeshë reale të Hoxhës. Për këtë arsye, kërkesa në rritje për të mbështetur LANÇ-in përkonte me kundërshtimin në rritje për të mos mbështetur Kupin⁶³.

Sidoqoftë, më 26 Shtator, Foreign Office ishte e detyruar të pranonte të vërtetën e hidhur se pas luftës Shqipëria do të binte nën regjimin e Hoxhës⁶⁴. Po në këtë datë, Sir Orme Sargent i cili kishte kryesuar mbledhjen e nivelit të lartë në Foreign Office më 19 Shtator dhe ku morën pjesë përfaqësues të Ministrisë së Luftës, SOE-ja, dhe

⁵⁷ Ballvora, Sh. *Zhvillimet politike...*, burim i cituar, f.555.

⁵⁸ Petrov, B. "Great Britain and the Resistance in Albania, 1943-1944", (Ettudes Balkaniques, no.2. Bulgaria: 2006), f.105.

⁵⁹ Ibid, f.107.

⁶⁰ TNA, Allied..., *Special Forces*, f. 135; *Partizan Resistance after German Occupation*, f.107.

⁶¹ Petrov, B. *Great Britain...*, no.2, f.115-117.

⁶² Ibid.

⁶³ Stephane Schwandner-Sievers and Bernd J. Fischer, *Albanian Identities, Myth and History*, Bailey, R. "Smoke without fire? Albania, SOE and the Communist Conspiracy Theory", f.152.

⁶⁴ Petrov, B. *Great Britain...*, no.2, f.115.

⁵⁴ Barker, E. *British Policy...*, f.123.

⁵⁵ Ballvora, Sh. *Zhvillimet politike...*, f.182.

⁵⁶ Pearson, O. "Albania in Occupation and War 1940-1945", f.372.

M.I.6, shënoi konkluzionet e takimit në një procesverbal të kësaj date të përgatitur për Sekretarin e Jashtëm, Anthony Eden: “Të gjitha përpjekjet tona për të arritur një marrëveshje ndërmjet Kupit dhe L.N.C kanë dështuar dhe nuk ka më perspektivë që të kemi sukses në këtë drejtim.... parashikohet që udhëheqësit komunistë të L.N.C do të drejtohen nga Rusia...”⁶⁵. Rrjedhimisht në Foreign Office u vendos që mbështetja duhej të kalonte tërësisht për LNÇL, si e vetmja forcë që luftonte kundër gjermanëve. Vetë Enver Hoxha do të shprehej më vonë se “Aleatët e kanë çmuar me të drejtë kontributin që ne i jepnim luftës së përbashkët. Dhe, qysh prej Qershorit 1943 ata dërguan pranë shtat-madhërisë së përgjithshme të ushtrisë sonë çlirimtare misione ushtarake dhe ndihma materiale të hedhura me parashutë...”⁶⁶.

Po në Shtator 1944, Palmer u shpreh: “Do të doja që në Shqipëri të zbarkonim dy brigada. Sigurisht nëse dëshirojmë të kemi një lloj kontrolli këtu pas lufte”⁶⁷. Sigurisht, një forcë okupuese Aleate në momentin e duhur në Shqipëri do të kishte ndryshuar rrjedhën e ngjarjeve. Shembulli i mirë për këtë është Greqia ku trupat Britanike hynë dhe u treguan të gatshme të pengonin grushtin komunist, por siç rezultoi, Shqipëria ishte një nga zonat ku politika Britanike kishte planifikuar zbatimin e “*deception strategy*”.

Si epilog i çështjes së Ballkanit, shërbeu marrëveshja e njohur e “përqindjes” e nënshkruar nga Churchill dhe Stalini në Tetor 1944, ku përcaktuan sferat e tyre të ndikimit në këtë rajon pas lufte. Në të vërtetë, kjo marrëveshje dëshmoi njohjen dhe pranimin nga ana e Britanikëve të dominimit Sovjetik në Evropën Qendrore dhe Lindore⁶⁸.

Me epërsinë dhe fitoren e dukshme tashmë të L.N.C. të udhëhequr nga PK, mbyllej edhe varianti i përdorimit të Zogut si kartë e mundshme duke finalizuar fitoren e komunizmit në Shqipëri. Më 16 Nëntor 1944, Denis Laskey i Departamentit Jugor të Foreign Officerit, raportoi në një procesverbal si më poshtë: “Mbreti Zog do të kishte qenë sunduesi më i mirë si nga pikëpamja e Shqipërisë ashtu edhe nga pikëpamja jonë, por një gjë e tillë tashmë është bërë e pamundur nga epërsia e L.N.C.-së. Prandaj duket se nuk ka alternativë që Mbreti Zog të mbetet në skenë, megjithëse gjithmonë ekziston mundësia që ai të kthehet në fuqi nëse përmbysset L.N.C..... Nuk ka arsye të dyshohet në bindjet e tij pro-Britanike, dhe influenca jonë në Shqipëri do të ishte shumë më e fortë me të si Mbret sesa me qeverinë (komuniste) të L.N.C.-së. Fatkeqësisht ai tashmë ka pak mbështetje në vend”⁶⁹.

Kështu dita e afërt e fitores u kurorëzua me ardhjen në pushtet të L.N.C. e udhëhequr nga Partia Komuniste.

⁶⁵ Pearson, O. *Albania in Occupation ...*, f.391.

⁶⁶ AMPJ, Dosja 162, viti 1946, f.210-211, (Referuar fjalimit të Enver Hoxhës në Konferencën e Paqes në Paris, Seanca plenare e datës 21.08.1946).

⁶⁷ Bailey, R. *The Wildest Province: SOE ...*, f.319.

⁶⁸ Agnes, B. “*British Confederation Plans concerning Central and Eastern Europe, 1939-1945*”.

⁶⁹ Pearson, O. *Albania in Occupation ...*, f.408.

Konkluzion

Si viktimë e parë e agresionit fashist, Shqipëria nuk e radhiti veten në asnjë moment në Boshtin Fashist.

Pushtimi Italian i Shqipërisë, njohu krijimin, rritjen dhe intensifikimin e rezistencës shqiptare e cila u përfaqësua nga tre grupime të ndryshme politike - Partia Komuniste, Balli Kombëtar dhe Legaliteti - secili me një program të përcaktuar qartë, por që nuk arritën të bashkohen dhe të bashkërendojnë luftën e tyre kundër pushtuesit të përbashkët. Këto lëvizje u karakterizuan nga rivaliteti, konflikti, akuza dhe përçarja, deri në luftën civile ndërmjet tyre. Balli Kombëtar dhe Legaliteti nuk arritën të bëhen faktor serioz dhe me influencë politike në luftë. Ajo që fitoi mbështetje më të gjerë popullore, që pati epërsinë ushtarake dhe peshën politike ishte L.N.C. e udhëhequr nga PK.

Por zhvillimet e brendshme, ishin të lidhura ngushtë me influencën e faktorit ndërkombëtar. Shqipëria u rendit e tëra në Aleancën Antifashiste që nga fillimi i Luftës e deri në fund. Objekti kryesor i Britanisë së Madhe, në kuadrin e planeve të Treshes së Madhe Aleate gjatë L2B ishte Gjermania, duke bërë që vendimet mbi Shqipërinë (ashtu si në vendet e tjera të Ballkanit) të mos merreshin mbi bazën e planeve politike afatgjata por strategjive ushtarake afat-shkurtra. Megjithatë, në dritën e strategjisë së përgjithshme të L2B-së kjo politikë kishte logjikën e saj.

Pas qëndrimit indiferent ndaj pushtimit Italian të Shqipërisë dhe pas dështimit për të organizuar një kryengritje të përgjithshme në Shqipërinë e Veriut në vitet 1940-1941, skena politike kishte ndryshuar në vitin 1943 kur vatra e luftës në Mesdhe u zhvendos nga Afrika e Veriut në Evropën e Jugut. Në kuadrin e strategjisë aktuale të luftës, misionet Britanike të dërguara në Shqipëri për të nxitur luftën guerile, sabotimin dhe shqetësimin e armikut në prapavijat e tij, kishin detyrë të mbështetnin çdo forcë rezistence që do të zhvillonte luftë aktive kundër armikut. Këta oficerë dërgonin raporte lidhur me gjendjen në Shqipëri duke u bazuar në opinionet personale sipas grupimeve ku ishin atashuar: oficerët britanikë pranë forcave të L.N.C. mbështesnin luftën partizane dhe ato pranë Abaz Kupit mbështesnin luftën e forcave nacionaliste. Madje pati nga ata të cilët fitoren e komunizmit në Shqipëri e quanin “tradhti” të Britanisë së Madhe. Për rrjedhojë, shpesh raportet e tyre ishin kontradiktore duke krijuar konfuzion dhe paqartësi në ambientet e Foreign Office dhe SOE-së, lidhur me ecurinë e zhvillimeve aktuale në Shqipëri.

Megjithatë, pavarësisht dilemave dhe paqartësive të herëpashershme lidhur me rrymat politike që duhej të mbështetnin, përdorimin e figurës së Zogut, përpjekjet për bashkimin e të gjitha forcave të rezistencës, shmangien e luftës civile, kërcënimin sovjetik në SEE, etj., ajo që del qartë është se Shqipëria nuk bënte